

PSİKOLOJİK İ' CÂZ BAĞLAMINDA TEHADDÎ AYETLERİ

TAHADDI VERSES IN THE CONTEXT OF PSYCHOLOGICAL I' JÂZ

Rabia Yılmaz

Y. Lisans Öğr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Postgraduate, Karamanoglu Mehmetbey University, Institute of Social Sciences,
Department of Basic Islamic Sciences

rabia326@hotmail.com.tr

 0009-0008-5657-3525

Makale Bilgisi/Article Information

<h1>Hikem</h1> <p>Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi <i>Journal of Karamanoglu Mehmetbey University Faculty of Theology</i> Eylül/Sentember 2024 Cilt/Volume: 2 Sayı/Issue: 2</p>			
Makale Türü <i>Article Type</i>	Araştırma Makalesi <i>Research Article</i>	Benzerlik Taraması <i>Plagiarism Checks</i>	Yapıldı – iThenticate <i>Yes – iThenticate</i>
Geliş Tarihi <i>Received</i>	05.05.2024	Kabul Tarihi <i>Accepted</i>	15.06.2024
Yayın Tarihi <i>Published</i>	30.09.2024	e-ISSN: 3023-4247 https://dergipark.org.tr/tr/pub/hikem	
Atıf Bilgisi <i>Citation</i>	Rabia Yılmaz, "Psikolojik İ'câz Bağlamında Tehaddî Ayetleri", <i>Hikem</i> 2/2 (2024), 67-84.		
DOI	10.63022/hikem.1478783		

Öz: Kur'ân-ı Kerim'in *i'câzı*, üzerinde ittifak edilen bir konudur. İhtilaf edilen kısmı ise *i'câzın* hangi vecih veya vecihler ile gerçekleştiğidir. Mesele, klasik ve modern dönemde pek çok başlık altında ele alınmış ve farklı yorumlar getirilmiştir. Kimi âlimler, Kur'ân'ın *i'câzı* konusunda belli bir sınırlama getirirken kimi âlimler bu hususta bir sınırlama getirilemeyeceğini dile getirmiş ve farklı *i'câz* yönlerine işaret etmişlerdir. Bu yönlerden biri "psikolojik *i'câzdır*". Psikoloji ilmi açısından incelendiğinde Kur'ân-ı Kerim'in ilk inmeye başladığı andan itibaren insanı etkisi altına almaya başladığı görülmektedir. Bu durum psikolojik *i'câz* olarak adlandırılmaktadır. Klasik zamanda çok fazla dile getirilip ön planda olmasa da "nefsî *i'câz*" olarak ifade edilmiştir. Çağdaş döneme gelindiğinde ise Kur'ân çalışmalarının interdisipliner bakış açısıyla yürütülmeye başlanmasıyla bu durum birçok âlim tarafından dile getirilmiştir. Ancak söz konusu olan bu *i'câz* çeşidi, bazı âlimler tarafından müstakil olarak ifade edilirken bazı âlimler tarafından belâgat ve nazım başlığının altında dile getirilmiştir. *İ'câzu'l-Kur'ân* ilminin ilgilendiği en önemli meselelerden biri şüphesiz Kur'ân'ın bir benzerinin getirilmesi istenildiği tehaddî ayetleridir. Tehaddî ayetleri Kur'ân'da beş ayette aşamalı olarak geçmektedir. Kur'ân, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini yalanlayan, Kur'ân hakkında şüpheye düşen ve onun uydurma olduğunu öne sürenlere karşı kendisinin bir benzerini meydana getirmeye davet etmiş ve farklı farklı muhataplar zikrederek bunun asla mümkün olmadığını ve olamayacağını dile getirerek meydan okumuştur. Dolayısıyla çalışmanın ilgi alanını tehaddî ayetlerinin psikolojik *i'câz* ile bağlantısı oluşturacaktır. Kur'ân ayetlerini dinlerken kendilerini alamayan, bir benzerini getirmekten âciz olan ama buna rağmen Kur'ân'a iftira atanların inkâr nedenlerini oluşturan ruh hâlleri aranmaya çalışılacaktır. Çalışma öncelikli olarak psikoloji ilmini ve *İ'câzü'l-Kur'ân*'ı tanımlamayı, sonrasında psikolojik *i'câza* dair bilgilere ve âlimlerin bu konu hakkındaki görüşlerine yer vermeyi, son olarak da tehaddî ayetlerini klasik ve çağdaş tefsirler ışığında psikolojik *i'câz* açısından tahlil etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, *i'câz*, Psikoloji, Tehaddî.

Abstract: The *i'jâz* of the Holy Qur'ân is a subject that is agreed upon. The part that is disputed is the way or ways in which the *i'jâz* is realised. The issue has been handled under many headings in the classical and modern period and different interpretations have been brought. While some scholars put a certain limitation on the *i'jâz* of the Qur'ân, some scholars stated that no limitation can be put on this issue and pointed to different aspects of *i'jâz*. One of these aspects is psychological *i'jâz*. When analysed from the point of view of psychology, which is a young science, it is seen that the Qur'ân has started to influence human beings from the moment it was first revealed. This situation is called psychological *i'jâz*. In classical times, it was expressed as *nafssi i'jâz*, although it was not expressed much and not in the foreground. When it came to the contemporary period, it was expressed by many scholars as Qur'ânic studies began to be carried out with an interdisciplinary perspective. However, this type of *i'jâz* was expressed separately by some scholars, while some scholars expressed it under the title of eloquence and verse. One of the most important issues that the science of *i'jâz al-Qur'ân* deals with is undoubtedly the verses of tehaddî, in which the Qur'ân is asked to bring a similar one. The verses of Tehaddî occur in five verses in the Qur'ân in stages. The Qur'ân challenged those who denied the prophethood of Prophet Muhammad, doubted the Qur'ân, and claimed that it was fabricated, by inviting them to produce a copy of the Qur'ân and by mentioning different interlocutors, stating that this was never possible and could never happen. Therefore, the study will focus on the connection between the verses of tehaddî and psychological *i'jâz*. It will be tried to search for the mental states that constitute the reasons for the denial of those who cannot help themselves while listening to the verses of the Qur'ân, who are incapable of bringing a similar one, but still slander the Qur'ân. The study firstly aims to define the science of psychology and *i'jâz al-Qur'ân*, then to include information about psychological *i'jâz* and the views of scholars on this subject, and finally to analyse the verses of tehaddî in the light of classical and contemporary tafsirs in terms of psychological *i'jâz*.

Keywords: Qur'ân, *i'jâz*, Psychology, Tehaddî.

Giriş

Psikoloji kelimesi iki kelimedenden oluşmaktadır. Bunlar ruh manasına gelen “psyche” ve bilgi manasına gelen “logos” dur. Psikoloji “ruh bilgisi” anlamına gelmektedir. Ancak buradan psikolojinin doğrudan ruh üzerine araştırmalar yaptığı kanısına ulaşılmamalıdır. Çünkü psikoloji ruh ve beden bütünlüğü içerisinde tarihi ve sosyokültürel gerçekliği bulunan somut insanı ele alır.¹ Başka bir tanıma göre ise insan davranışları altındaki nedenleri arayan bilimsel bir çabadır.²

Psikolojinin konusu olan insan davranışları, her dinî geleneğin temel ilgi alanlarının başında gelmektedir. Zira din, insanın nasıl olması gerektiğiyle ilgilenir. İslam düşüncesinde psikoloji; *ilmu'n nefis, ilm-i ahvali ruh* gibi ibarelerle ifade edilir. Bu isimler altında ortaya konmuş eserlerin varlığı, Müslümanların psikoloji alanına ilgi ve katkılarını ifade eder.³

İ'câz kelimesi ise sözlükte; gücü yetememek, zayıflık, yetersizlik gibi anlamlara gelmektedir.⁴ Terim olarak Kur'ân-ı Kerîm'in sahip olduğu edebî üstünlük ve muhteva zenginliği sebebiyle Peygamber'in (s.a.s.) hasımlarının bir benzerini getirmekten âciz bırakılması demektir.⁵ Kur'ân, bu kelimenin taşıdığı her anlamda, sözüyle, üslubuyla ve onun yerine tek bir harfi, kelime bütünlüğünde başka hiçbir şeyin yerini tutamayacak kadar mucizevi olduğunu ortaya koymaktadır.⁶ *İ'câzü'l-Kur'ân* ise Kur'ân vahyi ile çağdaş olan ve ona inanmayan Arapların, belâgat kabiliyetleri ve yeteneklerine rağmen Kur'ân'a karşı çıkamamalarıdır.⁷

Kur'ân-ı Kerîm'in i'câzı hususunda İslam âlimleri hemfikirdir. Ancak ihtilaf edilen husus icaz yönü hakkındadır. Nitekim bazı âlimler, Kur'ân'ın tek i'câz yönü olduğunu savunurken, bazıları ise birden fazla i'câz yönünün olduğunu dile getirmişlerdir.

İ'câzü'l-Kur'ân çalışmalarında yer edinen önemli isimlerden biri olan Abdülkâhir el-Cürçânî Kur'ân'ın tek i'câz yönünün olduğunu ifade etmiştir. Bu i'câzın ise özel nazmında olduğunu, nazmın da nahiv kaidelerinin gözetilmesine dayandığını söylemiştir.⁸

İ'câz konusunda yeni ve farklı bir yol çizen, i'câzın niteliğini belirlemek için farklı görüşleri bir araya getiren ilk bilgin Ebü'l-Hasan er-Rummânî⁹ ise Kur'ân'ın belâgatın en yüksek mertebesi ve i'câz harikası olduğunu ifade etmiştir. Ancak Cürçânî'den farklı olarak Kur'ân'ın i'câz yönlerinin yedi şekilde görülebileceğini söylemiştir. Bunlar sırasıyla şöyledir: Muhalefetin olmaması, Kur'ân'ın bütünüyle meydan okuması (tehaddî), sarfe, fesâhat ve belâgatı, gelecek hakkında doğru haberlerin verilmesi, geleneğe karşı gelme (alışkanlıkların kırılması) ve diğer bütün mucizelerle kıyaslanmasıdır.¹⁰

¹ Hayatî Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 2.

² Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2006), 22.

³ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 22-23.

⁴ İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dar Sader, 1993), 5/369.

⁵ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü* (İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 2016), 176.

⁶ Mennâ' Halîl Kattân, *Mebâhiş fi 'ulûmi'l-Kur'ân* (Riyad: El-Maarif, 2000), 270.

⁷ Salâh Abdülfettâh el-Hâlidî, *el-Beyân fi i'câzi'l-Kur'ân* (Umman: Dâru Ammâr li'n-Neşri ve't-Tevzî, 2000), 33.

⁸ Kadir Kınar, “Abdülkâhir El-Cürçânî'nin Nazm Teorisi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/13 (2006), 80.

⁹ Faig Ahmadzada, *Kâdî Abdülcebâr'a Göre İ'cazu'l-Kur'ân* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 31.

¹⁰ Ebü'l-Hasan Ali b. İsa b. Ali er-Rummânî, *en-Nüket fi i'cazi'l-Kur'ân*, (*Selasu resâil fi i'câzi'l-Kur'ân*), ed. Muhammed Ahmed Halefullah - Muhammed Zaglul Selam (Kahire: Dâru'l-Maârif, 1976), 75.

Suyûtî ise i'câz vecihlerinin sayısı hususunda bir sınırlama getirilemeyeceğini ifade etmiş ve eserinde Kur'ân'ın otuz beş tane i'câz yönünü dile getirmiştir.¹¹

Çağdaş döneme gelindiğinde Kur'ân'ın anlam boyutuna, gaybi haberlerine, teşrîf özelliklerine, insan ve toplumla ilgili i'câz niteliklerine, insan ve toplumların ıslah boyutuna ve ilmi i'câza ağırlık verilmiştir. Bu bağlamda, teşrîf, ilmî, içtimai, psikolojik i'câz yönleri ve terimleri ortaya çıkmıştır.¹²

Kur'ân'ın i'câzını sadece belâgat ve nazım gibi belli alanlarla sınırlamak doğru bir yaklaşım değildir. Zira i'câz; ilmî, psikolojik, sosyolojik alanlarda da ortaya çıkar. Bundan dolayı Kur'ân'ın i'câz yönleri, bulunduğu ve bulunacağı zamana göre değişip yapılabilecek niteliğe sahiptir. Çağdaş dönemde yapılan i'câzül-Kur'ân çalışmalarında, Kur'ân'ın dil ve üslup yapısına, belâgat ve nazımına ek olarak, anlam yönüne, vermiş olduğu gayb haberlerine, teşrîf hikmetlerine, insan ve toplumla ilgili i'câz niteliklerine, insan ve toplumları ıslah boyutuna, ilmî i'câza ağırlık verilmiştir. Kur'ân'ın insanla ilgili bireysel ve toplumsal bir varlık olarak ihtiyaç duyduğu bilgilere kadar ilgi alanına giren her konuda verdiği bilgiler, ilmî i'câzın boyutlarından birini oluşturur. Bu çerçevede ortaya çıkan i'câz vecihlerinden biri de psikolojik i'câzdır.¹³

1. Psikolojik İ'câz

Kur'ân ve psikoloji ilişkisi, i'câzül-Kur'ân altında incelemelere konu olmuş ve psikolojik i'câz Kur'ân'ın i'câz vecihlerinden biri olarak değerlendirilmiştir.¹⁴

Âlimler Kur'ân'ın psikolojik i'câzıyla ilgili iki farklı bakış açısı geliştirmişlerdir. İlki, Kur'ân okurken yahut dinlerken insanın ruhî yönden etkilenmesi, kalbin rahatlaması ve insanın pozitif olarak etkilenmesidir.¹⁵ Kur'ân'ı dinleyen kişi Müslüman olsun ya da olmasın kaç defa dinlerse dinlesin bıkkınlık uyandırmamasıdır.¹⁶ Kur'ân'ın, dinleyenleri etkisi altına alarak dış dünyadan soyutlayıp manevi hazzın zirvesine ulaştırmasıdır.¹⁷ İkincisi ise Kur'ân'ın insanın psikolojik yapısını konu edinmesi, insan psikolojisi hakkında bilgi vermesi ve onun iç dünyasıyla ilgili sırları ortaya koymasındır. Kur'ân'da insan psikolojisini ele alan ayetler vardır¹⁸ ve bunlar konu bakımından i'câz özelliğine sahiptir. Kur'ân'a psikolojik bakış açısıyla yaklaşım ayetlerin insan fitratıyla uyumunun gözler önüne serilmesi onun i'câz yönüne katkı sağlamaktır.¹⁹

Kur'ân-ı Kerîm, insan doğasını açıklayan birçok ayeti ihtiva etmektedir. Bunlar; nefsin çeşitli durumlarını nitelemekte, sapma ve hastalığının nedenlerini, arınma, terbiye ve tedavi yollarını açıklamaktadır. Bu durum da insanın yönlendirilmesini ve eğitimini hedefleyen Kur'ân'ın doğal bir işlevidir. Nefis hakkında Kur'ân'da bulunan bu ayetler, insanın nefsinde

¹¹ Ebu'l-Fazl Celâluddîn es-Suyûtî, *Mu'tereku'l-Akrân fi İ'câzi'l-Kur'ân* (Beirut: Dâr el-Kütub el-İlmiyye, 1988), 5.

¹² Hasan Yılmaz - Şehmus Demir, "Kur'an'ın İ'câz Yönleriyle İlgili Geleneksel ve Çağdaş Görüşlere Genel Bir Bakış", *Ekev Akademi Dergisi* VIII/18 (2004), 60.

¹³ Abdurrahman Kasapoğlu, *Psikolojik Tefsirin Önemi ve Amaçları* (Ankara: Gece Kitaplığı, 2020), 13.

¹⁴ Kasapoğlu, *Psikolojik Tefsirin Önemi ve Amaçları*, 9-10.

¹⁵ Ebû Süleymân el-Hattâbî, *Beyânü i'câzi'l-Kur'ân* (Mısır: Dar Al-Maaref, 1976), 70.

¹⁶ İbrahim Halil Erdoğan, "Nübüvvetin İspatı Bağlamında Kur'an'ın Psikolojik İ'câzi", *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi* 15/2 (31 Temmuz 2017), 415.

¹⁷ Enver Arpa, "İ'câzül-Kur'an Konusuna Farklı Bir Yaklaşım", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (01 Nisan 2002), 98.

¹⁸ Bk. Âdiyât 100/8, Yunus 10/12, Hûd 11/9-10, Nisâ 4/128.

¹⁹ Kasapoğlu, *Psikolojik Tefsirin Önemi ve Amaçları*, 10-13.

değişik özelliklerini anlama, onu terbiye etme ve sağlıklı yola yönlendirme konusunda âdeta kendileriyle doğruya ulaşacağı birer yol göstericidir.²⁰

Kur'ân-ı Kerîm, bütün yönlerini kapsayarak, bütün ihtiyaçlarını dikkate alarak insanın kişiliğinden söz etmektedir. Kur'ân'ın bunlara değinmesi, psikolojik i'câz diye adlandırılan Kur'ân'ın i'câz vecihlerinden biridir.²¹

1.1. Psikolojik İ'câz Bağlamında Kur'ân'ın İlk Muhatapları Üzerindeki Etkisi

Kur'ân'ın ilk muhatabı ve onu Cebrail'den (a.s.) bizzat alan Hz. Muhammed (s.a.s.), öncesinde bir takım hazırlık aşamalarından geçti. Zira bu ağır yükü almaya ve taşımaya psikolojik olarak hazırlanması gerekmektedir. Peygamber (s.a.s.) bir dönem Hira mağarasında nübüvvet ve risalete hazırlandıktan sonra Ramazan ayının Kadir Gecesi'nde ilk ayetler geldi. Cebrail (a.s.), Hz. Muhammed'i (s.a.s.) takati kesilinceye kadar sıktı ve "oku" dedi. Hz. Muhammed (s.a.s) ona, "ben okuma bilmem" dedi. Bu durum peş peşe üç defa tekrar ettikten sonra Cebrail (a.s.) ona "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabbin en büyük kerem sahibidir. O, insana kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediğini öğretti"²² ayetlerini okudu.²³

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) daha önce yaşamadığı bir olay başına gelmiş ve daha önce benzerini işitmediği bir kelam işitmişti. Bu ayetleri işittiğinde kalbi titredi ve evine döndü. Hz. Hatice'ye, "Beni örtün, beni örtün" dedi.²⁴ Peygamber'in (s.a.s.) vahiy esnasında yaşadığı korkunun nedeni ise meleğin kendisine aniden gelmesidir. Çünkü onun peygamber olması ondaki beşerî tabiatı tamamen ortadan kaldıracak değildir.²⁵

Bu karşılaşmada dikkat çeken bir husus ise şudur: Cebrail (a.s.) bir taraftan Allah'tan getirmiş olduğu mesajı sözlü olarak Hz. Peygamber'e (s.a.s.) aktarırken diğer taraftan da dokunmak suretiyle sözsüz iletişim kanalını kullanmıştır. Çünkü beş duyu arasında beyne en çok mesaj gönderen dokunma duyusudur. Bu ilk karşılaşmada Cebrail (a.s.), adeta Hz. Peygamber'e (s.a.s.), "korkmadan, tereddüt etmeden sana gelen bu yüce mesajı güven ve rahatlık içerisinde oku" mesajını vermiştir. Yine Cebrail'in (a.s.) Hz. Peygamber'i (s.a.s.) kucaklayıp sıkması etkili bir uyarı içindir. Zira bu, bir hocanın öğrencisini, önüne çıkacak zorluklar karşısında uyarmasına ve kalbini alacağı şeylere hazırlamasına benzemektedir.²⁶

Kur'ân insanlara tebliğ edilmeye başlanınca onu duyup etkilenen birçok kimse bulunmaktadır. Hatta Hz. Muhammed'i (s.a.s.) öldürmek üzere yola çıkıp Kur'ân'ı duyunca bu niyetinden vazgeçip Müslüman olan, düşmanlıkları dostluğa, küfürleri imana dönen niceleri vardır.²⁷ Hz. Ömer'in iman etmesi Kur'ân'ın bu muazzam tesirini göstermektedir.²⁸

Hz. Ömer'in iman etmesi ile ilgili birçok rivayet mevcuttur. Hemen hemen bütün kaynaklarda yer alan meşhur rivayete göre Hz. Hamza'nın İslamiyet'i kabulünden sonra Hz. Ömer, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) öldürmek üzere yola çıkmış, yolda karşılaştığı Nuaym b.

²⁰ M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, çev. Hayati Aydın (Ankara: Fecr Yayınları, 2021), 14.

²¹ Zafer Akyüz, "Fadl Hasan Abbas'a Göre İ'câz ve Çeşitleri", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 367.

²² *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. Salih Uçan - vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), Alak, 96/1-5.

²³ Enver Bayram, "Hz. Peygamber'in 'Elçilik' Motivasyonunda Uzlet Hayatının ve İlk İnen Ayetlerin Rolü", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (01 Ekim 2017), 128.

²⁴ Muhammed Çelik, "İcâzu'l-Kur'ân'a Dair: Mahmud M. Şakir", *Tafsir Dergisi* I/1 (2021), 101.

²⁵ Bayram, "Hz. Peygamber'in 'Elçilik' Motivasyonunda Uzlet Hayatının ve İlk İnen Ayetlerin Rolü" 130.

²⁶ Bayram, "Hz. Peygamber'in 'Elçilik' Motivasyonunda Uzlet Hayatının ve İlk İnen Ayetlerin Rolü" 129-130.

²⁷ Celalettin Divlekci, "Hattâbî'nin (Ö. 388) İ'câz Anlayışı Ve Kur'an'ın İfade Biçimine Yönelik Tenkitlere Yaklaşımı", *EKEV Akademi Dergisi* 60 (31 Ağustos 2014), 106.

²⁸ Seyyid Kutub, *Kur'an'a Edebi Tasvir*, çev. Ömer Aydın - Tuğrul Özalp (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 23.

Abdullah'tan kız kardeşi Fâtıma ile kocası Saîd b. Zeyd'in Müslüman olduğunu öğrenince onların evine gitmiştir. Onları Tâhâ suresini okurken bulmuş, okuduklarını kendisine vermelerini istemiş, ancak bu isteği reddedilince kız kardeşi ve eniştesini dövmüştür. Aralarında geçen kısa bir tartışmadan sonra, üzerinde Tâhâ suresinin yazılı olduğu sahifeyi eline alıp surenin baş kısmından okur okumaz, "Bu ne kadar güzel ne kadar şerefli bir söz!" demiştir. Sonrasında Müslüman olmaya karar veren Hz. Ömer, Resulullah'ın Erkam b. Ebü'l Erkam'ın evinde olduğunu öğrenip oraya gitmiş ve kendisine biat ederek Müslüman olmuştur.²⁹

Hz. Ömer hakkındaki rivayetlerin hepsi Kur'ân'dan bir şey dinlediği yahut okuduğu ve bunun üzerine Müslüman olduğu konusunda birleşmektedir. Hz. Ömer'in Müslüman olmasında Kur'ân'ın tesiri göz ardı edilemez. Bu tesir sayesinde Hz. Ömer hızlı bir şekilde İslam'a girmiştir.³⁰

Hz. Ömer, Hz. Muhammed'i (s.a.s.) öldürmek için çıktığı yolda Kur'ân ayetlerinden bir kısmını okur okumaz etkilenerek Peygamber'i (s.a.s.) öldürme düşüncesinden vazgeçmiş ve gönlünü Kur'ân'ın etkisine bırakmıştır. Allah'ı inkâr eden birinin Kur'ân üslubundan bu denli etkilenmesi ve Müslüman olması Kur'ân'ın taşıdığı bu i'câz özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'in bu tesiri kendisine kulak veren herkesi derinden etkilemiştir.³¹ Kur'ân'ın indiği dönemde kendilerinden bir adamın okuduğu kelamı dinlemek Araplar'ı hayrete düşürmüştür. Zira Kur'ân'ın kendi kelimelerinin cinsinden olduğunu görüyorlardı. Çünkü kendi dilleriyle, açıkça Arap lisanıyla nazil olmaktadır. Kendi kelimelerine aykırı olduğunu gördüklerinde, amansız husumetlerinin verdiği taşkınlıktan ötürü hakkında ne diyeceklerini bilemiyorlardı.³² Cahiliye devri şiirini ve Arap dilinin inceliklerini çok iyi bilen, belâgat ve şiir ustası olan Velid b. Muğîre Kur'ân-ı Kerîm için şu ifadeleri kullanmıştır: "O, ancak insanları etkisi altına alan bir sihirdir."³³ Bu söz Kur'ân'ın tesiri hakkında, mü'minlerin söyledikleri bütün sözlerden daha güçlü bir delildir.³⁴ Kur'ân'ı kabul etmeyenler dahi onun bu etkisini itiraf etmek zorunda kalmışlardır. Kur'ân'ın bu denli manevi bir etki oluşturduğu şüphe götürmez bir gerçektir.³⁵

Velid b. Muğîre'nin Kur'ân için sihir demesi, insanı etkisi altına alması ve insan psikolojisine tesir eden bir söz olmasına yapılan vurgudur. Kur'ân'ın insan psikolojisine bıraktığı bu derin tesir ve okunuşundaki etki onun i'câz yönünü gözler önüne sermektedir.³⁶

Kur'ân'ın tesiri sadece insanlar için değil, cinler için de geçerli olmuştur. Cinler Kur'ân-ı Kerîm'i dinledikleri zaman oluşan durum Kur'ân'da şöyle zikredilmektedir: "Ey Muhammed de ki: "Bana vahiy yolu ile bildirildi ki, bir grup cin, Kur'ân'ı dinledi ve arkasından şöyle dedi: Biz harikulade bir Kur'ân dinledik. O doğru yola iletiyor. Hemen inandık ona. Artık Rabbimize hiçbir ortak koşmayacağız."³⁷ Bu ayetler, Kur'ân'ı işitmenin cinler için de çarpıcı bir nitelikte olduğunu göstermektedir.

²⁹ Abdülmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye* (Kahire, 1955), 1/343-346.

³⁰ Kutub, *Kur'an'a Edebi Tasvir*, 25.

³¹ Arpa, "İ'câzü'l-Kur'an Konusuna Farklı Bir Yaklaşım", 98.

³² Çelik, "İ'câzü'l-Kur'an'a Dair" 104.

³³ Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1/270.

³⁴ Kutub, *Kur'an'a Edebi Tasvir*, 26.

³⁵ Arpa, "İ'câzü'l-Kur'an Konusuna Farklı Bir Yaklaşım", 99.

³⁶ Erdoğan, "Nübüvvetin İspatı Bağlamında Kur'an'ın Psikolojik İ'câzi" 416.

³⁷ Cin, 72/1-2.

1.2. Psikolojik İ'câz Hakkında Âlimlerin Görüşleri

Kur'ân ayetlerinin etkisi her dönemde dile getirilmiştir. Kur'ân'ın mucizevi mahiyetinin yönleri arasında psikolojik i'câz olarak adlandırılan bu durum, Müslüman âlimlerin ilgi konusu olmuştur. Kur'ân'ın manevi-ruhî etkisi yönüyle mucizeliğini savunan ilk kişi Hattâbî'dir (ö. 388/998).³⁸ Hattâbî, Kur'ân'ın i'câzını hem fesâhat ve belâgat çerçevesinde hem de insanı psikolojik yönden etkilemesi ve insan üzerinde bıraktığı derin tesir çerçevesinde ele almış ve psikolojik i'câz hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

*Kur'ân'ın mucizesi, insanların gözden kaçırdıkları ve pek farkına varmadıkları bir başka yönüdür ki, o da kalpler üzerindeki etkisi ve ruhlar üzerindeki tesiridir; çünkü Kur'ân'dan başka bir söz işitmezsin ki, sözlü ya da yazılı olsun, kulağa çarptığında bir durumda zevk ve tatlılıkla, bir başka durumda ise ihtişam ve heybetle kalbe ulaşsın, ruhlar neşelensin ve göğüsler açılsın da ondan nasiplerini aldıklarında dehşete kapılmış olarak geri dönsünler.*³⁹

Hattâbî, Kur'ân'ın insanın ruh hali üzerinde meydana getirdiği değişikliği, iman ile sonuçlansın yahut sonuçlanmasın, i'câz olarak kabul etmektedir. Diğer i'câz çeşitlerinde Kur'ân'ın söz üstünlüğünü kabul etme söz konusuyken Hattâbî'nin işaret ettiği bu türde ise insanda duygusal olarak meydana getirdiği değişim ve sarsıntı ön plana çıkmaktadır.⁴⁰

Şerif er-Radî'ye (ö. 406/1015) göre i'câz, Kur'ân'ın psikolojik etkisi ile beraber kelimelerin güzel dizilişi, mecazın mükemmel kullanılışında saklıdır.⁴¹

Kādî İyâz (ö. 544/1149), Kur'ân'ın ruhlar üzerindeki etkisine değinmiş, Kur'ân dinleyenlerin kalplerine ve kulaklarına çarpan ihtişamı ve onu okurken kaplayan hayranlığı ve ondan duyduğu korku, huşu ile okumaya devam ederek çekicilik verdiğini ifade etmiştir.⁴²

İbn Ebu'l-İsba (ö. 654/1077) i'câzü'l-Kur'ân hakkında beyanî i'câzı savunarak Kur'ân'ın mucizeliğini üslubunda, nazmında ve psikolojik olarak insana olan etkisinde görmektedir.⁴³

Çağdaş dönemde de birçok âlim psikolojik i'câza değinmiştir.

Mustafa Sadık el-Rafî'ye göre (ö. 1937) Kur'ân belâgatının mucizeliği sadece dilin eşsiz kullanımından değil, aynı zamanda nefsi bir belâgatten ötürüdür. Zira Kur'ân metni ruhsal açıdan da insanlara hitap etmektedir.⁴⁴

Muhammed Ferîd Vecdi (ö. 1954), Kur'ân'ın i'câzında belâgat ve fesâhatin insan ruhu üzerinde sınırlı bir tesire sahip olduğunu ifade ederek psikolojik i'câzı dile getirmiştir. Çünkü ruh üzerinde otorite olan belâgat ve söze duyulan hayranlık, tekrar etme sonucu zayıflamaya başlar. Ancak Kur'ân'da durum böyle değildir. Tekrarlar sonucunda etkisi artmakta ve ruha hâkim olmaktadır.⁴⁵

Kur'ân'ın psikolojik i'câzını belâgat-psikoloji arasındaki bağlantıyı göstererek açıklayan bir diğer isim Emin El-Hulî'dir (ö. 1966).⁴⁶ Kur'ân'ın i'câzıyla insan psikolojisi arasında sağlam bir ilişki olduğunu ifade eden el-Hulî, Kur'ân'ın i'câzını sanat zevki ve söz estetiği bilincinden oluşan bir anlam üzerine kurar. El-Hulî'ye göre olağanüstü edebi bir sanat olan Kur'ân'ın işleyişi de insanın iç dünyasını eğitme ve idare etme mekanizması üzerine kuruludur. Bu

³⁸ el-Hâlidî, *el-Beyân fi i'câzi'l-Kur'ân*, 88.

³⁹ el-Hattâbî, *Beyânü i'câzi'l-Kur'ân*, 70.

⁴⁰ Divlekci, "Hattâbî'nin (Ö. 388) İ'câz Anlayışı Ve Kur'an'ın İfade Biçimine Yönelik Tenkitlere Yaklaşımı" 107.

⁴¹ Ahmadzada, *Kādî Abdülcebbar'a göre i'câzu'l-Kur'ân*, 35.

⁴² Kādî İyâz, *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukuķi (fi şerefi'l-Muṣṭafâ* (Dar Al-Fikr, 1988), 273-274.

⁴³ Ahmadzada, *Kādî Abdülcebbar'a Göre İ'câzu'l-Kur'ân*, 39.

⁴⁴ Mustafa Sadık el-Rafî, *İ'câzü'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l Kitab Arab, 2005), 226.

⁴⁵ Muhammed Ferîd Vecdî, *Dâiretü Meârifî'l-Karnî'l-İşrîn* (Beyrut: Daru'l Marife, 1971), 7/677.

⁴⁶ Emin el-Hulî, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*, çev. Mevlüt Güngör (İstanbul: Kur'an Kitaplığı, 1995), 91-92.

nedenle Kur'ân ayetlerinin psikolojik zemin dışında bir yerde gerekçelendirilmesi doğru değildir. Çünkü Kur'ân ayetlerindeki i'câz, itnab, tevkid, tekrar vb. gibi belâgatla ilgili meselelerin ancak derin bir araştırmanın ürünü olan psikolojik unsurlarla açıklanabileceğini ifade etmiştir.⁴⁷

Seyyid Kutub (ö. 1966), i'câzın sadece lafız, ifade ve üslupta değil, aynı zamanda metot, teşrî' ve psikoloji yönlerinde de söz konusu olduğunu, edebî bilgiye sahip olanların bu yöndeki i'câzı başkalarından daha iyi idrak edeceklerini söylemektedir. Aynı şekilde içtimai, hukuki, psikolojik ve genel anlamda insani düşünce alanında söz sahibi olanların da bu Kitap'taki konulu i'câzı "el-i'câzu'l-mevdûî" daha derin bir tarzda anlayacaklarını ifade ederek, i'câz hakkındaki düşüncelerini dile getirmiştir.⁴⁸

Muhammed Gazâlî (ö. 1996), Kur'ân'ın psikolojik i'câzı ile ilgili şu ifadeleri dile getirmektedir: "Akıllı ve vicdanı yerinde olan bir insanın, Kur'ân'ı okuyup yahut dinledikten sonra etkilenmemesi düşünülemez. İnkarcılar dahi Kur'ân'ın psikolojik etkisine karşı çıkamamaktadır."⁴⁹

Fazl Hasen Abbas (ö. 2011), psikolojik i'câzın iki yönünü birbirinden ayırarak her birini bağımsız i'câz çeşidi olarak değerlendirmiştir. Buna göre birinci kısmı nefsi i'câz, ikinci kısmı ruhî i'câz olarak görmektedir. Nefsi i'câz ayetlerde geçen insan tipleri, tavırları ve duyguları olarak açıklar. Ruhî i'câzı ise Kur'ân'ın ruhlar üzerindeki tesiri, tatlılığı ve huşusu olarak tanımlamıştır. Manasını anlamayanların bile ondan etkilendiğini savunarak dünyada takipçisi ve dinleyicisi üzerinde Kur'ân-ı Kerîm kadar etki oluşturan başka bir kitap olmadığını dile getirmiştir.⁵⁰ Ancak Abbas, ruhi i'câzın beyani yönünden yani Kur'ân'ın üslubundan, nazmından ve kelimelerindeki düzeninden kaynaklandığını söylemektedir.⁵¹

Salâh Abdülfettâh el-Hâlidî (ö. 2022) şunları ifade etmektedir: "Psikolojik i'câzın iki yönü vardır. Birincisi Kur'ân-ı Kerîm'in ister Müslüman ister kâfir olsun insan psikolojisine tesir etmesidir. İkincisi ise Kur'ân'ın insanın kişiliğinden söz etmesi, niteliklerini açıklaması, analiz etmesi ve gizli saklısını ortaya koymasıdır."⁵²

Son olarak Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî ise Kur'ân i'câzının farklı yönlerde ve çeşitli açılarda bulunabileceğini ifade ederek lügavi i'câz güzelliği görülen bir ifadede aynı zamanda bilimsel, tarihî, psikolojik, pedagojik, teşrî' vb. i'câzların da görülebileceğini söylemiştir.⁵³

Geçmişten günümüze kadar i'câz hakkında birçok yorum dile getirilmiştir. Hâttabî'nin ifadesiyle farkına varılmayan ve gözden kaçırılan psikolojik i'câz 20. yüzyıl itibarıyla canlılık kazanmaya başlamıştır. Klasik ve çağdaş dönem kıyaslandığında çağdaş dönemde psikolojik i'câzın üzerinde daha fazla durulduğu ve daha çok dile getirildiği görülmektedir. Bunda Kur'ân çalışmalarının interdisipliner bakış açısıyla yürütülmeye başlanması ve psikoloji ilminin gelişmesi etkili olmuştur. Yukarıda da anlatılanlardan görüldüğü üzere bazı âlimler psikolojik i'câzı belâgat içerisinde alt başlık olarak değerlendirirken bazı âlimler ise müstakil olarak değerlendirmeye gitmiştir. Dikkat çeken bir diğer husus ise şudur ki bazı âlimler,

⁴⁷ Akif Topuz, *Sorunsallığı Açısından Kur'an Tasavvurları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013), 136.

⁴⁸ Mesut Erdal, *Fî Zılâli'l-Kur'an ve İ'câz Açısından Değeri* (İzmir: Akademi Yayınları, 2007), 135.

⁴⁹ Muhammed el-Gazâlî, *Nazarât fi'l-Kur'an* (Kahire: Daru'n-Nahda, 2005), 105-106.

⁵⁰ Fazl Hasan Abbas, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Ürdün, 1991), 344-345.

⁵¹ Abbas, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 349.

⁵² el-Hâlidî, *el-Beyân fi i'câzi'l-Kur'an*, 334.

⁵³ İzzet Marangozoğlu, "Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin Beyânî Tefsir Anlayışı", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (30 Aralık 2016), 211.

psikolojik i'câzı ruha etki ve tesir olarak ele alırken günümüze yaklaştıkça tanıma insan psikolojisi ve niteliklerinin de eklendiği görülmektedir. Kanaatimizce psikolojik i'câz iki konuyu da ihtiva eden ve müstakil olarak ele alınan bir i'câz çeşididir. Zira asırlar öncesi inen Kur'ân'ın insan psikoloji hakkında birçok bilgiyi ihtiva etmesi, iç dünyasının sırlarını göstermesi ve buna ek olarak dinleyenlerde yahut okuyanlarda derin tesirler bırakarak duygulara işlemesi onun bu i'câz özelliğini gözler önüne sermektedir.

2. Kur'ân'ın Meydan Okumasındaki Psikolojik İ'câz

Kur'ân hitabı sayesinde okuyucuya ya da dinleyiciye aktarılan olayın gözler önünde meydana geldiği hissini vermektedir. Bu, insanın taklit edemeyeceği bir durumdur. Kur'ân insanın yapısına bir bütün olarak hitap eder ve hitap ettiği zaman insanın alıcı-verici tüm duyularını harekete geçirir.⁵⁴ İnsanın bünyesinde varlığın bütün gerçeklerine ilişkin düşünceler ve etkilenmeler meydana getirir. İnsanların bütün tarih boyunca kullandıkları vasıtalar bir araya gelse yine de böylesine geniş ve net bir şekilde insanı ele alamaz.⁵⁵

2.1. Tehaddî Kavramı

Tehaddî sözlükte “ح-د-ي” kelimesinden türeyip sözlükte birini herhangi bir işte geçmek, yarışmak, rekabet etmek gibi anlamlara gelir.⁵⁶ İstılahı manada ise Resulullah'ın (s.a.s.) peygamberliğini ve ona bahşedilen Kur'ân'ın ebedi bir mucize olduğunu açıkça göstermek için şüphesi olanlara karşı açıktan bir müsabaka, bir yarış ilan edilmesine denir.⁵⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de i'câz kelimesi geçmemektedir. Ancak Kur'ân'ın i'câzının ifade edildiği tehaddî ayetlerindeki “benzerini getiriniz!” şeklindeki emir, belâgat açısından âciz bırakmak anlamına gelmektedir. Zira buradaki emirden amaç talep değil, muhatapların aczini ortaya koymaktır. Bunun tehaddî ayetlerinde benzerini getirin emrinde olması son derece anlamlıdır⁵⁸ ve tehaddî ayetleri Kur'ân'daki i'câz şekillerinin çokluğuna açık bir delildir.⁵⁹

İ'câzül-Kur'ân'ın önemli şartlarından biri tehaddîdir. Zira bir olayı mucize yapan olağandışı olmasının yanı sıra o olayla meydan okunabilmesidir. Ancak bir mucize ile meydan okuyabilmek için bazı şartlar gereklidir. Tehaddînin gerçekleşmesi için meydan okunan karşı tarafın aynı eylemi yapmaya güç yetirememesi gerekir ve kendisine meydan okunan kişi gücü yetmediği hâlde ne ile meydan okunduğunun farkında olmalıdır.⁶⁰

Tehaddî konusunda Kur'ân'ın özel bir sırrı vardır. Zira ayetler ile karşı karşıya gelen kimse ayetlerin bir benzerini getirmekten âciz kaldığı noktaları idrak eder. Yalnızca dinlemek bile insanın duygularına bir şeyler kattığını hissettirir.⁶¹

⁵⁴ Kur'an'ın insanın duyularını harekete geçirmesi meselesinde maddi ve manevi/psikolojik nimet ve cezaları barındıran, cennet ve cehennem ehlinin durumlarını ve düşüncelerini ince detaylarla okuyucuların gözleri önüne seren ve duyguların en yoğun şekilde ortaya çıktığı cennet ve cehennem sahneleri iyi bir örnek teşkil etmektedir. Ayrıca bu sahnelerin okuyucunun mutluluk, güven, sevgi, korku, pişmanlık, ümitsizlik ve üzüntü gibi en güçlü duygularına hitap etmesi Kur'an'ın psikolojik i'câzını gösteren hususlardandır. Bk. Esra Yıldırım, *El-İnfi'âlâtü'n-Nefsîyye Fi Meşahidi Ehli'l-Cenneti Ve Ehli'n-Nar Fi'l- Kur'ân'il-Kerim* (Amman: Dâr'ul-Me'mûn Li'n-Neşri Ve't-Tevzî', 2022), 54, 79-90, 245-249.

⁵⁵ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, çev. Salih Uçan - vd. (İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991), 5/514.

⁵⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 14/168.

⁵⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, çev. İsmail Karaçam - vd. (İstanbul: Zehreveyn, 1992), 1/234-235.

⁵⁸ Divlekci, “Hattâbî'nin (Ö. 388) İ'câz Anlayışı Ve Kur'an'ın İfade Biçimine Yönelik Tenkitlere Yaklaşımı”, 98.

⁵⁹ Akyüz, “Fadl Hasan Abbas'a Göre İ'câz ve Çeşitleri” 370.

⁶⁰ Hasan Mesud Tavir, *Cuhudu Ulemai'l-Garbi'l-İslami ve İtticahatuhum fi Diraseti'l-İ'cazi'l-Kur'ani* (Dimaşk: Daru Kuteybe, 2001), 498.

⁶¹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 9/403.

Kur'ân, müşriklere isterlerse karşı çıkabilecekleri ve istedikleri bütün insanlardan yardım alabilecekleri bir biçimde meydan okumuştur. Kur'ân'ın indiği dönemdeki belâgat ustası olan Araplar, Kur'ân'ın meydan okuması karşısında yenilgiyi kabul etmişlerdir.⁶² Ancak Hz. Muhammed'den (s.a.s.) sonra nübüvvet iddiasında bulunan yalancılara böyle bir işe kalkıştıkları rivayet edilir.⁶³ Kaynaklarda geçtiği kadarıyla Ebu Tayyip el-Mütenebbî, İbnü'l Mukaffa ve Ebu'l-Âlâ el Mearrî gibi dil uzmanları "Kur'ân'a nazire yapmak mümkün mü?" diyerek bu işe yeltenmiş fakat çok geçmeden âcizliklerini ve bunun imkânsızlığını anlayarak bu işten vazgeçmişlerdir.⁶⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de bu meydan okuma beş ayette aşamalı olarak geçmektedir. Tehaddî ayetlerinin sıralaması hakkında iki görüş mevcuttur. Bu görüşlerden ilki şudur: Klasik müfessirlerden Cessâs, Semerkandî, Zemahşerî, İbn Kesîr, Süyûtî gibi isimlere göre ve modern dönem müfessirlerinden ise Elmalılı Hamdi Yazır, Mustafa Merâğî, İbn Aşûr, Mevdûdî, Şa'râvî gibi isimlere göre meydan okuma çoktan aza doğru bir sıra izlemektedir. Önce Kur'ân'ın tümü büyüklüğünde bir kitap, ardından on sure ve son olarak bir sure büyüklüğünde bir bölüm getirmeleri istenmiştir.⁶⁵

İkinci görüşe göre ise meydan okumalar, iddiayı ortaya atanların durumunu ve söylenen sözü çevreleyen şartları gözetmektedir. Çünkü Kur'ân pratik ve belirli durumlara karşılık verir, belirli şartlara cevap getirir. Bunun sonucu olarak "Bu Kur'ân'ın bir benzerini uydurunuz"⁶⁶, başka bir ayette "Bu Kur'ân'ın bir tek suresinin benzerini ortaya getiriniz"⁶⁷ diğer bir ayette ise "Bu Kur'ân'ın on suresinin benzerini ortaya getiriniz"⁶⁸ diyerek meydan okumaktadır. Bu meydan okumalar arasında herhangi bir kronolojik sıralama yoktur. Zira bu, Kur'ân'ın herhangi bir bölümünün uydurulması yolunda girilen meydan okumanın kendisidir. Meydan okuma, Kur'ân'ın türüne ilişkindir. Karşı tarafın bu konudaki yetersizliği de Kur'ân'ın uydurulacak bütününün miktarı ile değil, ifadesinin türü ile alakalıdır. Böyle olunca Kur'ân'ın tümü ile bir bölümü ya da bir tek suresi arasında fark yoktur. Ayrıca meydan okunurken herhangi bir sıralama gözetilmesi de gerekmez, önemli olan Kur'ân'ın uydurma olduğunu iddia edenlerin içinde buldukları durumun ne demeyi gerektirdiği ve o durumda Kur'ân hakkında ne tür bir iddia ileri sürdükleridir. Meydan okunurken bir surenin mi, on surenin mi, yoksa Kur'ân'ın tümünün mü söz konusu edileceği bunlara bağlıdır.⁶⁹

Tehaddî ayetlerinin sıralı olduğunu söylemenin bilimsel bir faydası yoktur. Zira önemli olan ondan bir sureyi ya da on surenin benzerini getirmelerini istemesi ve kâfirlerin bunu yapamamalarıdır. Kur'ân kâfirlere nicelik ile değil, tür ile meydan okumuş ve onların âcizliği nicelik olarak değil, tür açısından olmuştur.⁷⁰

Tehaddî ayetlerinin iniş sırası hakkında tartışmaların olağan olması gerektiğini belirtenlere göre aynı sure içinde hem Mekkî hem de Medenî ayetlerin bulunması mümkün olduğundan söz konusu ayetlerin sırası hakkında farklı görüşlerin olması doğal karşılanmalıdır. Zira her ayetin iniş sırasının tespit edilmesi güçtür. Tehaddî ayetlerini yer

⁶² Hayati Aydın, *İnsan Psikolojisi ve Kur'an* (Ankara: Fecr Yayınları, 2023), 13.

⁶³ Kutub, *Kur'an'a Edebi Tasvir*, 28.

⁶⁴ Aydın, *İnsan Psikolojisi ve Kur'an*, 10.

⁶⁵ Mehmet Salmazzem, "Tehaddî Âyetlerinin Nüzûl Kronolojisine Dair Farklı Bir Yaklaşım", *Ekev Akademi Dergisi* 64 (30 Ekim 2015), 118-119.

⁶⁶ Tûr, 52/33-34.

⁶⁷ Yûnus, 10/38.

⁶⁸ Hûd, 11/13.

⁶⁹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, 6/49-50.

⁷⁰ el-Hâlidî, *el-Beyân fi i'câzi'l-Kur'an*, 70.

aldıkları surelerden istisna tutacak ve ayrı zamanlarda indiklerini gösterecek bir rivayet olmadığından Mekkî surelerde olanlar Mekke'de, Medenî surelerde yer alanların da Medine'de nazil olduklarına hükmedilebilir. Bu durumda birçok kişi tarafından tehaddî ayetlerinin iniş sırası hakkında iddia edilen çoktan aza doğru bir seyrin olmadığı anlaşılmaktadır.⁷¹

Tehaddî ayetleri Mekke ve Medine'de nazil olmuştur ve bu ayetler tek bir bağlamda zikredilmiştir. O da kâfirlerle tartışma ve münazaradır. Ayetlerdeki meydan okuma başlı başına bir amaç değil, bir amaca vesiledir. Bu amaç ise imana vesile ve Allah katından olduğuna dair delildir.⁷²

2.2. Tehaddî Ayetlerinin Psikolojik İ'câz Açısından Tahlili

Bu ayetler sırasıyla şunlardır:

1)

﴿وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ ۚ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۚ﴾^{۲۳}
فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا ﴿﴾

“Eğer kulumuz Muhammed’ indirdiğimiz Kur’ân’ın doğruluğundan şüpheli iseniz, haydi onunkilere benzer bir sure ortaya getirin ve davanızda sadık iseniz, bu hususta Allah dışındaki şahitlerinizi yardıma çağırınız. Eğer ki bunu yapamazsanız ki asla yapamayacaksınız...”⁷³

Bu teklif Mekkî ve Medenî surelerde tüm Kur’ân boyunca sık sık tekrarlanmaktadır. Bununla, edebî yönden ve konusu itibarıyla erişilmez bir niteliğe sahip olan Kur’ân’ın bir insan tarafından yazılmış olamayacağı vurgulanmaktadır.⁷⁴

Ayette geçen, “eğer kulumuza indirdiğimizden” yani Kur’ân-ı Kerîm’den “şüphe içinde iseniz” ifadesinin muhatabı, kendine meydan okunan müşriklerdir. Müşrikler Kur’ân’ı işittiklerinde: “Bu sözler Allah’ın sözlerine benzemiyor. Bu hususta ondan yana şüphe içerisindeyiz.” demeleri üzerine nazil olmuştur.⁷⁵

Ancak burada şu önemli detaya da değinmekte fayda var. Bu ayette geçen, “şüphe” (رَيْبٍ) kelimesinin kullanılmasıyla, bu surenin başlangıç cümlesini yani “Üzerinde hiçbir şüpheye yer olmayan bu ilahî kelimeler”⁷⁶ ifadesini hatırlatmak amaçlanır. Vahyin tedricîliği, نَزَّلْنَا gramatik kalıbı ile yansıtılmıştır ki tedricîlik, bu bağlamda büyük bir önem arz eder. Zira Hz. Peygamber’in (s.a.s) muhalifleri, Kur’ân’ın, bir defada değil de tedricen nazil olmasından dolayı ilahî kaynaklı olamayacağını ileri sürmekteydiler.⁷⁷

Meydan okumadan önce kâfirlerin şüpheciliğine gönderme yapılmıştır. Şüphe ise kararsız veya sabit olmayan ruh halidir.⁷⁸ Birinci bölümde psikolojik i'câzın iki şekilde

⁷¹ Salmazzem, “Tehaddî’ Âyetlerinin Nüzûl Kronolojisine Dair Farklı Bir Yaklaşım” 119.

⁷² el-Hâlidî, *el-Beyân fi i'câzi'l-Kur'ân*, 65-66.

⁷³ Bakara, 2/23-24.

⁷⁴ el-Mevdudî, *Tefhimu'l Kur'an*, 1/58.

⁷⁵ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2002), 1/497.

⁷⁶ Bakara, 2/2.

⁷⁷ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 53-54.

⁷⁸ Hökekleli, *Din Psikolojisi*, 195.

anlaşıldığı ve bunlardan birinin Kur'ân'ın insan psikolojisi hakkında bilgi veren ayetlerinin i'câz özelliği taşıdığı ifade edilmişti. Buradan yola çıkarak bu ayet, insan psikolojisinde var olan şüphe duygusunu ele almakta ve bu duygunun o dönemde Kur'ân'a muhalif olanları olumsuz etkilediği görülmektedir.

Ayette ifade edildiği üzere müşrikler Allah'ın kelamı olan Kur'ân üzerinde şüpheyeye düşmüşlerdir. Allah bu ayet ile Kur'ân hakkında şüpheyeye düşenlere meydan okumaktadır. Bu duygu onları olumsuz etkileyerek inkâra sevk etmiş ve üstelik hiçbir şey yapamamaları da acziyetlerini artırmıştır.

Bu ayet konuya girerken önemli bir inceliğe dikkat çekmektedir. Peygamber'den (s.a.s.) "Allah'ın kulu" diye söz etmektedir. Burada Hz. Muhammed (s.a.s.) "Allah'ın kulu" olmakla nitelenerek onurlandırılmakta ve Allah'a yakın olduğu dile getirilmektedir.⁷⁹ Kul "abd" kelimesi olan taabbüd kelimesinden gelmektedir. Taabbüd ise boyun eğmek manasındadır. Bazı âlimler ibadet etmek manasını ihtiva eden bir isim almanın şereflerin en yücüsü olduğu ifade ederek bu ayette Allah'ın Peygamber'e (s.a.s.) "kul" adını verdiğini söylemişlerdir.⁸⁰

Ayette dikkat çeken bir diğer husus, Hz. Muhammed'den (s.a.s.) "Allah'ın kulu", "kulumuz" gibi lafızlarla bahsedilmesiyle Hz. Muhammed'in (s.a.s) onların karşısında onurlandırılmasıdır. Psikolojik açıdan incelendiğinde müşrikler hezimete sürüklenirken Peygamberimiz onlar karşısında şereflendirilmekte ve onurlandırılmaktadır.

Ayetteki meydan okumaya gelince, Allah tarafından indirilmiş olan bu kitap indiği dönemdeki zümrelerin elinde bulunan harflerden oluşmuştur. Eğer onun Allah tarafından indiği hususunda şüpheleri varsa surelerinin bir benzerini getirmeleri için tehdidî yapılmıştır. Söz konusu olan bu meydan okuma Kur'ân'ın hak kitap olduğunun bir delilidir. Kur'ân, insanlar tarafından söylenen her sözden farklı olmuştur.⁸¹ "Haydi sizde onun türünden bir tür sure getirin!" emri muhataplarının aczini ortaya çıkarmıştır.⁸²

Ayetteki meydan okuma dehşetli olduğu gibi bir benzerinin getirilmesinin imkânsız olduğunun vurgulanması da ayete daha fazla dehşet hissi yüklemiştir. Kur'ân-ı Kerim'in, onların böyle bir şey yapamayacaklarını açıkça belirtmesi ve bu konudaki ön görüşünün gerçekleşmiş olması, başlı başına bir mucizedir.⁸³

Bu ayetteki bir diğer önemli nokta ise şudur: "Bu ayetteki meydan okuma genel bir meydan okumadır. Meydan okumalar inceledikten sonra i'câz yönlerinin çeşitli olduğunu ve Kur'ân'ın beyanı, içerdiği ilmi ve kozmik gerçekleri açısından mu'ciz olduğunu teyit etmektedir. Zira bütün insanlara sadece beyan ile meydan okunması makul değildir."⁸⁴

2)

﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ ۚ وَادْعُوا مَنِ اسْتَدْعَيْتُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

"Yoksa, "Onu Muhammed uydurdu mu diyorlar? Onlara de ki; "Eğer doğru söylüyorsanız, Kur'ân'a benzer bir sure getiriniz, bu konuda Allah dışında kimleri yardıma çağırabilecekseniz, çağırın."⁸⁵

⁷⁹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 2/65.

⁸⁰ el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 1/497.

⁸¹ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 2/65.

⁸² el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 1/498.

⁸³ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 1/66.

⁸⁴ Abbas, *İ'câzü'l-Kur'âni'l-Kerim*, 33.

⁸⁵ Yunus, 10/38.

Bu ayette de Bakara suresinde olduğu gibi bir sure isteyerek apaçık meydan okunmaktadır. Zira Peygamber (s.a.s.) de onlar gibi bir insandı ve onların konuştuğu dili konuşmaktaydı. Mademki onu uydurdu diyorlar, işte harfler işte toplayabildikleri kadar adam. Üstelik Kur'ân'ı değil tek bir sure benzerini getirsinler. Bu meydan okuyuş ve karşısındaki âcizlik kıyamete kadar devam edecektir.⁸⁶

Bir önceki tehdî ayeti ile bu ayet karşılaştırıldığında, bir önceki ayette şüphe içerisinde olan inkârcılara genel bir hitap söz konusu iken, bu ayette Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kur'ân'ı uydurduğunu iddia eden gruba bir sesleniş vardır. Göze çarpan bir diğer husus ise Allah bu ayette direk müşrikleri muhatap almayarak Peygamberi aracı kılmaktadır. Bu da Peygamber'in (s.a.s.) otoritesini gözler önüne sermektedir.

Ayette dikkat çeken diğer bir husus ise şöyledir: Hz. Muhammed (s.a.s), hiç kimsenin talebesi olmayan ve herhangi bir kitap okumayan ümmî biriydi. Allah, Bakara Suresi'nde "Haydi öyle ise, onunkilere benzer bir sure getirin" buyurmuştur. Yani, "talebe olmamak ve ilimlerle meşgul olmamak bakımından Hz. Muhammed'e (s.a.s) denk bir kimse, bu sureye denk bir sure getirsin (getirebilirse...)" demektir. Bu hususta acziyet ortaya çıkınca Kur'ân-ı Kerim'in de mucize olduğu ortaya çıkmış olur ki, bu ifade, bu surenin kendisinin bir mucize olduğuna delâlet etmeyip böylesi bir surenin, talebe olmamış ve eğitim görmemiş Hz. Muhammed (s.a.s) gibi bir insandan ortaya çıkmasının bir mucize olduğuna işaret eder. Bu surede ise benzerinin getirilmesi istenen o surenin kendisinin mucize olduğu beyan buyrulmuştur. Çünkü insanlar ne kadar eğitilseler, tefekkürde bulunsalar, onların bu sureye denk düşecek bir tek sure getirmeleri mümkün değildir. Bundan dolayı bu surede, "öyleyse... onun benzeri bir sure getirin" buyrulmuştur. Meydan okuma ve Kur'ân'ın mucize olduğunu ortaya koyma konusunda, bunun hayranlık verici bir sıra ve tertip olduğunda şüphe yoktur.⁸⁷ Bu ise psikolojik i'câzı gözler önüne sermektedir.

Yunus suresi siyak ve sibak bakımından incelendiğinde Bakara suresinde olduğu gibi Kur'ân'ın şüphe olmayan bir kitap olduğu ifade edilmekte ve müşriklere meydan okuyarak onları yine bir âcizliğin içine düşürmektedir. Bu durum, aslında onların inkârlarının inatları ve atalarına bağlılıklarından kaynaklandığını ve bilmedikleri şeyleri yalandıklarını ortaya çıkarmaktadır. Zemahşerî bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Müşrikler; atalarını taklit ederek Kur'ân'ı iyice inceleyip düşünmeden, onun nasıl tevîl edileceğini bilmeden alelacele yalanlamış; üzerinde iyice düşündükten sonra, bu sefer de temerrüt ve inat ederek yalanlamışlardır. Kendilerine defalarca meydan okuduğu için artık Kur'ân'a benzer bir eser ortaya koyamayacaklarını anladıkları ve var güçleriyle çalışmalarına rağmen onunla boy ölçüşemeyeceklerine, bundan âciz olduklarına kesin olarak inandıkları halde, onu azgınlık ve kıskançlıklarından dolayı yalanlamaktadırlar.⁸⁸

Bir önceki ayette Kur'ân'ın insan psikolojisi ile ilgili muhtevasının psikolojik i'câz olarak ele alındığına değinmiştik. Bu ayette de Mekke müşriklerinin bariz vasıflarından biri olan atalarına bağlılıkları ilahi kelama "uydurma" diyecek kadar iftira atmalarına neden olmuştur.⁸⁹ İnsan doğası gereği alışık olduğu şeylere meyleder ve atalar gibi davranmak, toplumun fertlerinin psikolojik tatmin araçlarından biridir.⁹⁰ Bir diğer etken olan inadin ise

⁸⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 5/510.

⁸⁷ Ebû Abdillâh Fahrüddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım - vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002), 12/383.

⁸⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, çev. Muhammet Coşkun (İstanbul: Yazma Eseler Kurumu, 2017), 3/280.

⁸⁹ Sinan Öge, "Kur'an'da İnkarcı Mazeretleri ve Geçersizliği", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 40 (2013), 48-49.

⁹⁰ Hayati Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi* (Ankara: Fecr Yayınları, 2018), 256.

sosyal çevrenin etkisiyle kazanılan bir kompleks olduğu, büyük oranda da fırsatçılık ve büyülenme duygusundan kaynaklandığı ifade edilmektedir. Kur'ân, inkârcıların küfürlerini oturttuğu zemin olarak gördüğü alanlara dikkat çekerken ayetlerde onların akıl edemeyişlerine, düşünemeyişlerine, bilmeyişlerine, inatlarının ve kibirlerinin dolayısıyla psikolojik dengesizliklerinin küfürlerinde etkili olduğu gerçeğine dikkat çekmektedir.⁹¹

Bu ayetten anlaşılan şudur: Kur'ân'ın nazmından etkilenip böyle bir kelam karşısında tek söz dahi edemezken işlerine gelmediği için inkârlarında devam etmeleri psikolojik i'câzın ilk yönünü ortaya çıkarmaktadır. Zira bu ayet o dönemdeki Arapları muhatap almıştır. O dönemin edebiyat ve şair üstatları Kur'ân ayetleri karşısında acziyetlerini itiraf etmişlerdir. Ancak atalarına bağlılıkları, inatları gibi olumsuz kişilik özellikleri onları bu ilahi kelama iftira atmaya kadar götürmüştür. Bu detay ise psikolojik i'câzın ikinci yönünü göstermektedir.

3)

﴿أَمْ يَفُولُونَ أَفْتَرَلَهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهِ مُفْتَرِيْتٍ وَادْعُوا مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾

“Yoksa, "Onu Muhammed uydurdu mu diyorlar? Onlara de ki; “Öyleyse Kur'ân'ın surelerine benzeyen on sure de siz uydurun bakalım. Eğer söylediğiniz doğru ise, bu konuda Allah dışında yardıma çağırabileceğinizi de yardıma çağırın.”⁹²

Bu ayette ise inanmayanlar, “Kur'ân konusunda yalan söylüyorsun, onu sen uydurdun! O, Allah katından değil!” diyerek Hz. Muhammed'e (s.a.s) ithamlarda bulunmuşlardır. Allah da onların bu iddiasına uygun bir karşılık olarak Peygamber'in (s.a.s.) “Farz edin ki Kur'ân'ı ben uydurdum. Kur'ân bana vahyolunmadı. Tamam, sizin dediğiniz gibi olsun. O halde haydi, siz de onun gibi bir söz uydurup söyleyin. Siz de benim gibi fasih Araplarsınız. Benim söyleyebildiğim sözün benzerini söylemekten âciz olamazsınız!” demesini istemiştir.⁹³

Bakara ve Yunus suresinde birer sure ile meydan okunurken bu ayette on sure ile meydan okunmaktadır. Kur'ân'dakilere benzer sure ortaya koyabilmek için Allah'tan başka yardıma çağırıldıklarınız bunu yapmaktan âciz olduklarını bildikleri ve güçlerinin bu hususta yetersiz olduğunu bildikleri için size yardıma gelmezler. Zira Kur'ân, yaratılmışları âciz bırakan nazmı ve onların ulaşamayacakları gayb bilgilerini haber vermesiyle Allah'tan başkasının bilmediği bir özellik ile indirilmiştir.⁹⁴ Bu da Kur'ân'ın mu'cizliğini bir kez daha göstermiştir. Üstelik bu ilahi kelam karşısında kâfirlerin acziyetleri psikolojik i'câzı aşıkâr kılmaktadır.

“Allah dışında yardıma çağırabileceğinizi de yardıma çağırın” ifadesinin amacı, onların Kur'ân'ın Allah'tan olduğunu inkâr ettiklerini hatırlatmaktır. Allah'tan başka herkesten yardım isteyebildikleri hâlde onun gibi on sureyi asla ortaya çıkaramayacaklardır.⁹⁵

Kur'ân inkârı hastalık olarak zikretmiştir.⁹⁶ Ayette hatırlatılan bu inkâr ile onların hastalıklı bir ruh haline sahip oldukları gözükmektedir. İnatları ve atalarına olan bağlılıkları onları inkâra sevk etmekte ve kendilerini dinlemekten alamadıkları kelamı düşünmeden kendilerini bir çıkmaza sürüklemektedirler. Bu durum da psikolojik i'câzın ikinci yönünü göstermektedir.

4)

⁹¹ Ali Yılmaz, “Kur'an'a Göre İnkârın Psikolojik Tezahürleri”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2003), 98; Aydın, *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*, 192-193.

⁹² Hud, 11/13.

⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/372.

⁹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/374.

⁹⁵ Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî İbn Âşûr, *Et-Tahrîr Ve't-Tenvîr* (Tunus: Tunuslu Yayınevi, 1984), 12/20-21.

⁹⁶ Bk. Bakara 2/10.

﴿قُلْ لَّيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ ۚ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾

“De ki: “Eğer tüm insanlar ve cinler bu Kur’ân’ın bir benzerini ortaya koymak amacı ile bir araya gelseler, ne kadar birbirlerine yardım etseler de onun bir benzerini ortaya koyamazlar.”⁹⁷

Bu ayet, Peygamber’in (s.a.s.) kendileri gibi bir insan olduğu için peygamberliğini inkâr edenlere, küfür ve kibir duyguları yüzünden reddedenlere açık bir meydan okumadır.⁹⁸

Kibir, büyüklenmek anlamına gelmektedir ve kişinin kendisini beğenmesinden, başkasını küçük görmesinden kaynaklanan insana mahsus bir davranıştır. Aynı kökten gelen tekebbür kelimesi ise kişinin, Hakkı kabul etmeyi ve ibadetle boyun eğmeyi kendine yediremeyerek Allah’a karşı büyüklenmesidir.⁹⁹ Bu duygu, Kur’ân’ı işitip kendilerini alamamalarına rağmen uydurma diyerek iftira atacak kadar onları alçaltmıştır. Zira onlar, Kur’ân’ın bir insan sözü olmadığını ve böyle bir kelama benzer bir söz dahi getiremeyeceklerini anlamalarına rağmen, kibirleri inkârlarında ısrar etmelerine neden olmuştur.

İnsanlar ve cinler belâgatı, nazmının ve telifinin güzelliği konusunda bu Kur’ân gibi olan bir söz ortaya koymak için dayanışma içine girseler, içlerinde beyan erbabı safkan Araplar da bulunsa yine de onun bir benzerini getirmekten âciz kalırlar.¹⁰⁰ Kur’ân karşısındaki bu acziyetleri psikolojik i’câzı göstermektedir.

Rivayetlerdeki cin mucizesine göre Araplar, her şairin kendisine destek olan ve ona şiir ilham eden bir cin ile birlikte olduklarını zannetmektedirler. Ancak Kuran’ın tertibi, insanın alışkanlığından farklı olduğu gibi, cinlerin konuşma alışkanlığından da farklıdır. Bundan dolayı onlar bir şey üretememiş, eksik kalmışlardır.¹⁰¹

Bu ayette diğer ayetlerden farklı olarak bütün yaratılmışlar yani hem insanlar hem de cinler söz konusu edilmiştir. Peygamber (s.a.s.) aracılığıyla bütün yaratılmışların bir araya gelip yine de böyle bir kelimaya getiremeyecekleri vurgulanıp pekiştirilmiştir. Ayette dikkat çeken bir diğer nokta ise böyle bir kelimaya inşa edemeyeceklerini anlamalarına rağmen onların kibirleri yüzünden inkârlarında ısrar etmeleridir. Onların bu psikoloji yüzünden olan inkârları psikolojik i’câzın bir diğer yönünü göstermektedir.

5)

﴿أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ ۚ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾﴾

“Yoksa ‘Onu uydurdu’ mu diyorlar? Hayır, onlar inanmıyorlar. İddialarında samimi iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler.”¹⁰²

﴿تَقَوَّلَهُ﴾ kelimesi “kendi kafasından uydurdu” demektir. Ayette geçen “Yoksa onu uydurdu mu diyorlar?” ifadesinin nedeni şudur: Kalplerinin imanı kabullenmeyişi, Kur’ân’ın gerçek yüzünü anlamalarına engel olduğu gibi onlara bu denli çirkin sözler söyletmektedir. Zira onlar Kur’ân’ın gerçek yüzünü görebilselerdi insan yapısı olmadığını ve onun ancak doğru ve emin birinin taşıyabileceğini idrak edebilirdi.¹⁰³

⁹⁷ İsra 17/88.

⁹⁸ Aişe Abdurrahman Binti’ş- Şâti’, *el-İ’câz el-Beyânî li’l-Kur’ân* (Kahire: Darü’l-Maârif, ts.), 66.

⁹⁹ Rağıp el-İsfahanî, *Kur’an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, çev. Mustafa Yıldız (İstanbul: Çıra Yayınları, 2023), 829-830.

¹⁰⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/1180.

¹⁰¹ Şâti’, *el-İ’câz el-Beyânî li’l-Kur’ân*, 70-71.

¹⁰² Tur, 52/33-34.

¹⁰³ Kutub, *Fî Zülâli’l-Kur’ân*, 9/402.

“Hayır, iman etmezler.” Yani, sözlerinin asılsızlığı, Hz. Muhammed’in uydurmacı olmadığı çünkü onun getirdiği Kur’ân’ın benzerini getirmekten tüm Arapların âciz olduğu ve Hz. Muhammed’in bir Arap olduğunu bile bile inkâr ve inatlarından dolayı bu ithamlarda buldukları ortaya çıkmaktadır. Bu durum karşısında Kur’ân inkârcılara şöyle bir mesaj vermektedir: “Araplar arasında fesâhat bakımından Muhammed’in benzeri yok değildir, Muhammed bu Kur’ân’ın dizimini yapabilmişse şayet, onun gibi biri de bunu yapabilir, haydi o hâlde ona benzeyen birinin sözünü getirin.”¹⁰⁴

Genel olarak bu ayetlerde benzerini getirmeyi isteyen herkesi davet etmenin amacı, herkesin âcizliğini kanıtlamak ve bunu aleyhte kayıt altına almaktır. Bu çağrı, onların yeteneklerine olan güvenlerini sarsmak için onlara karşı psikolojik bir savaştır.¹⁰⁵

Sonuç

Kur’ân-ı Kerîm inmeye başladığı ilk andan itibaren bütün yaratılmışların üzerinde etki ve tesiri olan mucizevi bir kelimedir. Bu durum bazı âlimler tarafından belâgat ve nazımın içerisinde ele alınmış bazı âlimler tarafından ise herhangi bir konudan bağımsız bir şekilde psikolojik i’câz olarak ele alınmıştır. Ancak i’câzı sadece belâgat ve nazım gibi belli kalıplarla sınırlamak doğru bir yaklaşım değildir. Zira Kur’ân’ın i’câzı birçok alanda tecelli eder.

Psikolojik i’câz, üzerinde çok fazla durulmayan ve ihmal edilen bir konu olmuştur. Klasik dönem âlimleri tarafından dile getirilmiş olsa da gereken önemi kazanamamıştır. Çağdaş dönemde ise klasik döneme nazaran psikoloji ilminin ortaya çıkıp gelişmesiyle ve Kur’ân çalışmalarının interdisipliner bakış açısıyla yürütülmeye başlanmasıyla birlikte canlılık kazanmaya başlanmıştır.

İ’câzü’l-Kur’ân meselesinde üzerinde durulan konularından biri olan tehdî, Kur’ân’ın mucizeliğine vurgu yapan ve ona muhalif olanları âciz bırakan bir meydan okumadır. Meydan okuma esnasında kimi ayette bir sure istenmiş, kimi ayette on sure istenmiş kimi ayette de Kur’ân’a denk olacak bir kitap istenmiş. Bu sıralama âlimler tarafından tartışma konusu olmuştur. Ancak burada önemli olan bir sure yahut on surenin büyüklüğü değil, her meydan okuma sonrası orada bulunanların çaresizliğini gözler önüne sermek ve idrak etmelerini sağlamaktır.

Ayetler incelendiğinde şüphe içerisinde olan, uydurma olduğunu öne süren muhaliflerin aslında düşünmeden inkârlarına bir kılıf uydurmak ve içlerine düştükleri çaresizliğe bir yol bulmak adına Kur’ân’a iftira attıkları gözlenmektedir. Zira atalarına bağlılıkları onların göze çarpan en bariz özelliklerindedir. Bu durum onların düşünmesine engel olarak inkârlarına sebebiyet vermiştir. Hem Kur’ân karşısında kendilerini dinlemekten alamamaları hem bu kelama denk tek söz dahi söyleyememeleri hem de uydurma diyerek iftira atmaları içine düştükleri tutarsızlığı gözler önüne sermektedir. Atalarına bağlılıkları dışında inkârlarının altında yatan şüphe, inat ve kibir gibi duyguları da onları olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum psikolojik i’câzın iki yönünü de ortaya koymaktadır. Kur’ân’ın karşı tarafı âciz bırakması ilk yönünü gösterirken bu acziyet karşısında küfürlerinde ısrar etmeleri ve bunun nedenin aslında olumsuz duygularından kaynaklanması diğer yönünü temsil etmektedir.

¹⁰⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 6/426.

¹⁰⁵ el-Hâlidî, *el-Beyân fi i’câzi’l-Kur’ân*, 66.

Kaynakça

- Abbas, Fazl Hasan. *İ'câzü'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Ürdün, 1991.
- Ahmadzada, Faig. *Kâdî Abdülcebbâr'a Göre İ'cazu'l-Kur'ân*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.
- Akyüz, Zafer. "Fadl Hasan Abbas'a Göre İ'câz ve Çeşitleri". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 351-371.
- Arpa, Enver. "İ'cazü'l-Kur'an Konusuna Farklı Bir Yaklaşım". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/1 (01 Nisan 2002), 81-107.
- Aydın, Hayati. *İnsan Psikolojisi ve Kur'an*. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.
- Aydın, Hayati. *Kur'an'da İnsan Psikolojisi*. Ankara: Fecr Yayınları, 2018.
- Bayram, Enver. "Hz. Peygamber'in 'Elçilik' Motivasyonunda Uzlet Hayatının ve İlk İnen Ayetlerin Rolü". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 6/4 (01 Ekim 2017), 121-141.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2006.
- Çelik, Muhammed. "İcâzu'l-Kur'ân'a Dair: Mahmud M. Şakir". *Tafsir Dergisi* I/1 (2021), 93-114.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usulü*. İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 2016.
- Divlekci, Celalettin. "Hattâbî'nin (Ö. 388) İ'câz Anlayışı Ve Kur'an'ın İfade Biçimine Yönelik Tenkitlere Yaklaşım". *EKEV Akademi Dergisi* 60 (31 Ağustos 2014), 97-124.
- Erdal, Mesut. *Fî Zulâli'l-Kur'ân ve İ'câz Açısından Değeri*. İzmir: Akademi Yayınları, 2007.
- Erdoğan, İbrahim Halil. "Nübüvvetin İspatı Bağlamında Kur'an'ın Psikolojik İ'cazı". *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi* 15/2 (31 Temmuz 2017), 402-420.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.
- Gazalî, Muhammed el-. *Nazarât fi'l-Kur'an*. Kahire: Daru'n-Nahda, 2005.
- Hâlidî, Salâh Abdülfettâh el-. *el-Beyân fi i'câzi'l-Kur'ân*. Umman: Dâru Ammâr li'n-Neşri ve't-Tevzî, 2000.
- Hattâbî, Ebû Süleymân el-. *Beyânü i'câzi'l-Kur'ân*. Mısır: Dar Al-Maaref, 1976.
- Hişâm, Abdülmelik b. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Kahire, 1955.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Hûlî, Emin el-. *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*. çev. Mevlüt Güngör. İstanbul: Kur'an Kitaplığı, 1995.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *Et-Tahrîr Ve't-Tenvîr*. Tunus: Tunuslu Yayınevi, 1984.
- İbn Manzur. *Lisânü'l-Arab*. Beyrut: Dar Sader, 1993.
- İsfahanî, Rağıp el-. *Kur'an Kavramları Sözlüğü Müfredat*. çev. Mustafa Yıldız. İstanbul: Çıra Yayınları, 2023.
- İyâz, Kâdî. *eş-Şifâ' bi-ta'rîfi hukûki (fi şerefi)'l-Muştafâ*. Dar Al-Fikr, 1988.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. *Psikolojik Tefsirin Önemi ve Amaçları*. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.
- Kattân, Mennâ' Halîl. *Mebâhiş fi 'ulûmi'l-Kur'ân*. Riyad: El-Maarif, 2000.
- Kınar, Kadir. "Abdulkahir El-Cürçânî'nin Nazm Teorisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/13 (2006), 65-101.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruc Yayınları, 2002.

- Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. çev. Salih Uçan - vd. İstanbul: Dünya Yayıncılık, 1991.
- Kutub, Seyyid. *Kur'an'a Edebi Tasvir*. çev. Ömer Aydın - Tuğrul Özalp. İstanbul: İşaret Yayınları, 2015.
- Marangozoğlu, İzzet. "Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî'nin Beyânî Tefsir Anlayışı". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (30 Aralık 2016), 185-214.
- Mevdudî, Ebu'l A'lâ el-. *Tefhimu'l Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayani - vd. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.
- Necati, M. Osman. *Kur'an ve Psikoloji*. çev. Hayati Aydın. Ankara: Fecr Yayınları, 2021.
- Öge, Sinan. "Kur'an'da İnkarcı Mazeretleri ve Geçersizliği". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 40 (2013), 41-65.
- Rafîû, Mustafa Sadık el-. *İ'câzü'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l Kitab Arab, 2005.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn er-. *Mefâtîhu'l-Gayb*. çev. Suat Yıldırım - vd. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002.
- Rummânî, Ebü'l-Hasan Ali b. İsa b. Ali er-. *en-Nüket fi i'cazi'l-Kur'ân, (Selasu resâil fi i'câzi'l-Kur'ân)*. ed. Muhammed Ahmed Halefullah - Muhammed Zaglul Selam. Kahire: Dârü'l-Maârif, 1976.
- Salmazzem, Mehmet. "'Tehaddî' Âyetlerinin Nüzûl Kronolojisine Dair Farklı Bir Yaklaşım". *Ekev Akademi Dergisi* 64 (30 Ekim 2015), 115-134.
- Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddin es-. *Mu'tereku'l-Akrân fi İ'câzi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâr el-Kütub el-İlmiyye, 1988.
- Şâtî', Aişe Abdurrahman Binti's-. *el-İ'câz el-Beyânî li'l-Kur'ân*. Kahire: Darü'l-Maârif, ts.
- Tavir, Hasan Mesud. *Cuhudu Ulemai'l-Garbi'l-İslami ve İtticahatuhum fi Diraseti'l-İ'cazi'l-Kur'ani*. Dimaşk: Daru Kuteybe, 2001.
- Topuz, Akif. *Sorunsallığı Açısından Kur'an Tasavvurları*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Vecdî, Muhammed Ferîd. *Dâiretü Meârifî'l-Karnî'l-İşrîn*. Beyrut: Daru'l Marife, 1971.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. çev. İsmail Karaçam - vd. İstanbul: Zehraveyn, 1992.
- Yıldırım, Esra. *El-İnfi 'âlâtü'n-Nefsiyye Fi Meşahidi Ehli'l-Cenneti Ve Ehli'n-Nar Fi'l- Kur'ân'ul-Kerim*. Amman: Dâr'ul-Me'mûn Li'n-Neşri Ve't-Tevzî', 2022.
- Yılmaz, Ali. "Kur'an'a Göre İnkarcı Psikolojik Tezahürleri". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13 (2003), 88-125.
- Yılmaz, Hasan - Demir, Şehmus. "Kur'an'ın İ'câz Yönleriyle İlgili Geleneksel ve Çağdaş Görüşlere Genel Bir Bakış". *Ekev Akademi Dergisi* VIII/18 (2004), 49-60.
- Zemahşerî. *el-Keşşâf*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2017.